

Муниципальное бюджетное учреждение дополнительного образования
«Центр дополнительного образования им. Л.Е. Лукиной»
МР «Горный улус» РС (Я)

Принята на заседании
методического совета
Протокол № 1
«10» сентября 2020г.

Утверждаю: Директор МБУ ДО
«ЦДО им. Л.Е. Лукиной»
А.М. Колесова
«10» сентября 2020г.

Дополнительная общеобразовательная
общеразвивающая программа
кружка «Хомус эйгэтэ»
Возраст 7-16 лет

Разработчик: Татарина Лукерия Ивановна
педагог дополнительного образования

с. Бердигестях

«Фольклор – норуот исторической сайдытын кэрэһитэ, атын норуоттартан уратыланар өйө-санаата, исторической опыта, өйдөбүннүгэ».

Далан

БЫҔААРЫЫ СУРУК

Обону кыра эрдэбиттэн кэрэбэ тардыы, сири дойдуну, айылбаны, бэйэ төрөөбүт кырыһын таптыырга үөрэтии уонна уһуйуу биьиги сорукпут. Былыр былыргыттан обону иитиигэ киниэхэ төрөөбүт норуотун тыһынын инэрэргэ кыһаналлар. Оччоҕо ыччат норуотун таптыыр иэйиигэ иитиллэр. Үйэлэр тухары олох олуурдарынан - моһуурдарынан бэрэбиэркэлэммит уунэр көлүөнэни иитэр үтүөкэннээх угэс диэн фольклорга, сахалыы ырыаба-тойукка обону уһуйуу буолар.

Норуот ырыата – бу биьиги атын омуктан уратыбыт, норуот быһыытынан инники кэскилбит. Саха ырыатын-тойугун арааһа олус элбэх уонна ханнык да омука суох уратылаахтар: дьыэрэтии ырыалара – ол аата тойуктара, оһуокай тылын араастара уонна дэгэрэн ырыалар. Оһуокай – саха саамай баай ис хобьонноох, кимиэхэ барытыгар аналлаах үтүө угэһэ. Аан Ийэ дойду араас эгэлгэ көстүүлэрин хоһоонугар холбуур, ырыатыгар ыпсарар, тута хоһуйар туспалаах.

Саха дьонугар «айыы кыбитэ аһыныгас, кун кыбитэ көмүскэс» диэн өйдөбул баар. Аһыныгас кыи өйө-санаата, сиэрэ-майгыта үрдүк таһымнаах. Үлэм *актуальноһа* обобо сахалыы тыһыны инэри, ол аата кыи буолар суолга үктэннэри. Сүрүн соругум: кэрэбэ уһуйуу, оболорго ыллыыр-туойар дьобурдарын уһугуннарыы, бабаларын күөдьүтүү, итиэннэ ырыаны-тойугу толоруу, хомуһу тардыы ньымаларыгар үөрэтии буолар. Ыллыыр-туойар умсулбааца ыларбыт обо кэлин бэйэтэ дьарыктанан ырыаһыт буолуон сөп.

Саха кыбитигэр барытыгар айылба биэрбит кылыһаба баар, ону обо эрдэбиттэн сайыннарыахха наада. Оболору туойуу ньымаларыгар бэлэмнээн эрэ баран үөрэтиэххэ наада. Уһун тыһынаах кыи киэнник-куондук, холкудук туойар. Ол иһин бастаан тыһыны ньымаларыгар үөрэтэбит. Саха кыбитэ тулалыыр айылбаны кытта сибээстээх буолан, тыһына уһун, киэн. Онон бастаан биьиги айылбаны кытта кыи туох сыһыаннаабын, тутулуктаабын быһаарыахтаахпыт. Тойук биир кыи араас кэрэ кылыһахтаах куолабынан айан толоруута буоларын иһин бөлөбүнэн үөрэтии табыгастаах дии саныбын. Бөлөхтөн ордук дьобурдаах уонна сыһыаннаах биирдиилээн тойуксуттары бэлэмниэххэ сөп.

Программа хайысхата: художественнай

Программа сонунa: хомуу тардыны, ырыаны-тойугу толорууну дьүөрэлии тутан үөрэтии буолар.

Улэм сыала:

- Ырыаны-тойугу толоруу, хомуу тардыны нымаларыгар сатабылы ингэрии.

Соруктар:

- Кэрэ5э ууууу, обобо сахалы тыныны ицэрии;
- Ырыаны-тойугу толоруу, хомуу тардыны нымаларыгар уэрэтии;
- Сатабыллары сайыннарыы.

Программа болдьо5о: 3 сыл.

Программа тутула:

1 сыл - обо дьобурун арыйыы. Фольклор кэруцнэрин билсибиннэрии;

2 сыл – фольклор кэруцнэрин толорорго холонуу; хомуу тардыыга уэрэнии

3 сыл – толорор маастарыстыбаларын урдэтии, сайыннарыы.

Бастакы бэлэх 1 – 4 кылаас оболоро

Иккис бэлэх 5 – 8 кылаас оболоро

Дьарыктаныы ытыллар кэруцнэрин былаана:

1. Саха сизэрин-туомун кытта билсибиннэрии;
2. Саха фольклорун кэруцнэрин кытта билсибии;
3. Сахалы санааны, эйдэбулу сайыннарыы;
4. Саха музыкальнай инструмена – хомус;
5. Саха былыргы музыкатын тэриллэрэ;
6. Саха оонньуулара;
7. Остуоруйалара;
8. Эти-хааны уугуннарыы;
9. Куолааы бэлэмнээбин;
10. Артикуляционной гимнастикалар;
11. Тыныны кэруцнэригэр уэрэнии;
12. Кылыбах дор5ооннорунан хамсаныы;
13. Норуот ырыаларын уэрэтии;
14. Оьуокай;

15. Чабырбахтар;
16. Тойук, «Дьээ-буо»
17. Олоцхо
18. Экскурцияларга, концертарга сылдыбы;
19. Норуокка биллэр маастар толорооччулары кытта кэрсууулэр;
20. Практической дьарыктар, айар тэрээиннэргэ (концертарга, фестивальларга, научнай конференцияларга) кытты.

Фольклор кружогун учебнай-тематической былаана

1 сыл

№	Темалар	Теория	Практ.	Барыта
1.	Билсиьии		1	1
2.	ТБ ПБ беседа		1	1
3.	Норуот тылынан уус-уран айымньыта- фольклор	6	6	12
4.	Эс хобооно,таабырын	4	10	14
5.	Саха оонньуулар	6	10	16
6.	Хомус. Хомус тардарга уэрэнии			
	Билсиьии, СаБалааьын: - Хомус музыкатын истии	1	2	3
	- Хомус туьунан кэпсэтии	1	1	2
	- Хомус арааьын кэруу		1	1
	- Хомус туьунан хобоону, ырыаны истии	1	1	2
	- Саха хомуьун чаастарын билии	1	1	2
	- Хомус тыаьын арааьын истии	1	1	2
	- Хомус тардар ньыма арааьын истэн билсии.	1	1	2
	Хомуьу тутарга, сурун охсууга уэрэнии: илиини эрчийии		3	3
	- хомуьу сатаан тутуу			
	- сурун охсууга уэрэнии	2	8	10
	Сурун дорбооццо уэрэнии:	1	6	7

	- хомуска сурун дорбоону истии - хомуу тиискэ сыьыары тутуу - хомуу тиьинэн ытыра тутуу - хомуу тутан туран уоу сабыы-аьы - сурун дорбоону тааары - аьабас дорбооннору сацарбакка эрэ тааары	2	6	8
	- сурун дорбоону уларыты - дорбоон уларыйытын истии, угуктуу		12	12
	Тынарга уэрэни: - хомуу суох ууннук тыныы(муннунан, аьаьынан, иьинэн)	4	8	12
	-биир охсууга ууннук эьирийи - сурун охсуунан судургу ырыа мелодиятын оонньооун.	3	7	10
7.	Саха былыргы музыкальнай инструменнара	2	6	8
	Барыта:	39ч.	89ч.	128ч.

Учебнай тематической былаан кылгас ис хобооно

1 Тема. Билсиьи. Фольклор кружогун улэтин сурун ис хобоонун кытта билиьиннэри.

2 Тема. ТБ, ПБ беседа. Бабаартан сэрэхтээх буолууга инструктаж.

3 Тема. Норуот тылынан уус-уран айымньыта – фольклор. Фольклор диэн тугуй? Фольклор арааьа. Фольклор уратыта. Фольклор суолтата.

4 Тема. Эс хобооно. «Эс хобооно – эбугэ номоьо». Эйдэбулэ. Уратыта. Эс хобоннорун темаларынан араарыы. Таабырын эйдэбулэ. Суолтата. Темата.

5 Тема. Саха оонньоуулар. Остуол оонньоуулар. Хаамыска. Хабылык. Сахалар эйу сайыннарар оонньоуулар. Таайбарацнар. Хамсаныылаах оонньоуулар – эти-сиини эрчийиигэ суолталара.

6 Тема. Хомус – Саха музыкальнай инструмена. Тутула. Биллилээх хомус уустара. Норуокка биллибит хомусчуттар. Хомус тардарга уэрэни. Хомуу тутарга, сурун охсууга уэрэни. Сурун дорбооццо уэрэни. Тынарга уэрэни.

7 Тема. Саха былыргы музыкатын тэррилэрэ. Охсон оонньонор инструменнар: Дукур. Табык. Кчпсччр. Музыкальной инструменнары оцоруу. Музыкальной мастарыскыайга ыалдьыттаабын.

Фольклор кружогун учебнай-тематической былаана

2 сыл

№	Темалар	Теория	Практ.	Барыта
1.	ТБ ПБ беседа		1	1
2.	Хомус тардарга уэрэни Дорбоону уларыты - араас ньыманы иьитиннэри (куэрэгэйдэтии,хаастаты, кэбэлэтии) - биир охсуу бириэмэтигэр «о»-тон «и»-гэ кэьуу (бастаан биирдэ, онтон ус, хас да тэгул) - тылы дьарыктааьын (куэрэгэйдэтии) - тылы дьарыктааьын (хаастаты) - бэлэьи дьарыктааьын (кэбэлэтии) - муннунан тыныны (мурун дорбооннорун иьитиннэри)	2	9	11
3.	Тыныныга дьарык: - биир охсууга иккитэ эьирийи - биир охсууга хаста да эьирийи - муннунан тыныны - иьинэн тыныны	2	4	6
4.	Кылгас дорбоону табаарыга дьарык - тэттэру-таары охсон кылгас дорбоону табаары - хомуьу тиистэн арааран уобунан тутан оонньообун; - араас тарбаьынан ойобостон охсуу - суурук аты утуктуу	1	5 4	6 4

5.	Сатаан истиигэ дьарык: - хомууу харабы сабан истии - ханнык ньымалары туттубутун ырытыы, таайтарыы - текст ис хобоонун эйдээн истии		4	4
6.	Чочуйуу: - бары тэццэ охсуу - бары тэццэ тыыныы - бары тэццэ тыабын кыччатыы уонна кууурдуу - бары тэццэ тэтимии уларытыы		5	5
7.	Норуот ырыалара	2	4	6
8.	Чабырбахтар	1	6	7
9.	Тойук «Дьээ-буо»	2	4	6
10.	Олонхо	3	7	10
11.	Угэ	1	5	6
12.	Саха сизэрин-туомун кытта билсибии	2	9	11
13.	Айар тэрээиннэргэ бэлэмнэнии		5	5
14.	Алгыстар	2	5	7
15.	Индивидуальной дьарыктар		10	10
16.	Тыыныыга дьарыктар	1	7	8
17.	Научнай улэбэ уууйуу		7	7
18.	Практической дьарыктар, репетициялар		8	8
	Барыта:	22ч.	106ч.	128ч.

Учебнай тематической былаан кылгас ис хобооно

1 Тема. Билсибии. Фольклор кружогун улэтин сурун ис хобоонун кытта билибиннэри.

2 Тема. ТБ, ПБ беседа. Бабаартан сэрэхтээх буолууга инструктаж.

3 Тема.-6 Тема Хомус – Саха музыкальной инструмена. Тутула. Биллиилээх хомус уустара. Норуокка биллибит хомусчуттар. Хомус тардарга уэрэнии. Хомууу тутарга, сурун охсууга уэрэнии. Сурун дорбооцо уэрэнии. Тыынарга уэрэнии. Умсугутуу. Охсуу арааыгар уууйуу. Дорбоону уларытыы. Сатаан истэргэ дьарык. Чочуйуу.

7 Тема. Норуот ырыалара. Саха ырыатын уратыта. Суолтата. Биллиилээх ырыабыттар: Устин Нохсоров, Ырыа Тиэхээн, Д.Говоров, Екатерина Захарова.

Ырыаны тематынан наардаабын: 1) айыл5аны, тэрээбут дойдуну хобуйар ырыалар.2) таптал, дьиз кэргэн оло5о,3)улэ-хамнас, олох-дьабах ырыалара.

Ырыа толоруллуутун арааыа: дьизэрэтии, дэгэрэц, хабар5а, тацалай.

8 Тема. Чабыр5ахтар. Эйдэбулэ. Уратыта. Чабыр5ах арааыа.

9 Тема. Тойук «Дьээ-буо»Суолтата. Норуокка биллэр тойуксуттар. Норуот ырыаыттар. С.А. Зверев айар улэтэ.

10 Тема. Олоцхо. Эйдэбулэ. Олоцхо тутула. Олоцхо уобарастара. Олоцхо уратыта.Суолтата. Биллэр олоцхолор. Аатырбыт олоцхоуттар. Горнай улууьун олоцхоуттара.

11 Тема. Угэ. Эйдэбулэ. Уратыта. Ис хобьооно.

12 Тема. Саха сизэрин-туомун кытта билсыйи. Эбугэ угэстэрэ. Суолтата. Ыйдарынан ытыллар сизэр-туом.

13 Тема. Айар тэрээиннэргэ бэлэмнэнии.

14 Тема. Алгыстар. Алгыс - кийизэхэ утуэну ба5арыы. Алгыс – ууннэрэр, сайыннарар, иитэр куус. Анала. Айыы тыла. Суру кэтэ5уу.

15 Тема. Индивидуальной дьарыктар.Тус бэйэ сатабылын сайыннарыы.

16 Тема. Тыныныга дьарыктар. Сэпкэ тыныны суолтата. Тыныны араастара.Доруобай буолуу тускуллара.

17 Тема. Научнай улэ5э уьуйуу. Научнай улэлэр кэрүцнэрэ. Литератураны кытта улэ. Ирдэбиллэр.

18 Тема. Практической дьарыктар, репетициялар. Барбыты хатылаабын.

Фольклор кружогуи учебнай-тематической былаана

3 сьыл

№	Темалар	теория	практ.	Барыта
1.	ТБ ПБ беседа		1	1
2.	Сахалыы сизэр-туом	3	8	11
3.	Саха иьитэ	4	4	8
4.	Сахалар астар	1	4	5
5.	Талааннаах хомусчуттары кытта билсыйи	1	5	6
6.	Тыныныга дьарыктар	2	8	10
7.	Саха оьуора-мандара	3	3	6
8.	Хомуьу тардыы уустук ньымаларыгар	2	12	14

	<p>уэрэтии. Уьуйуу:</p> <ul style="list-style-type: none"> - охсуу арааыгар уьуйуу - сурун охсуу(кэрдэруу, уэрэтии) - тэттэру охсуу (кэрдэруу, уэрэтии) - тэттэру-аары охсуу (кэрдэруу, уэрэтии) - хас да буолан бииргэ охсуу(ырыаны туьаныы - тэтими уларытыы (музыкаба дьуэрэлээьин - тарбаьы дьарыктааьын (ат туйаьын тыаьын уэрэтии) - бэгэччэги эрэ тутан охсуу - охсуу арааьын туьанан ырыаны оонньооьун. 			
9	Индивидуальной дьарыктар		14	14
10	Этнопедагогика угэстэрэ	5	5	10
11.	Айар тэрэьиннэргэ кытты		8	8
12.	Научнай улэьэ уьуйуу	4	5	9
13.	Сахалыы ырыа-тойук	5	15	15
14.	Практической дьарыктар,репетициялар		11	11
	Барыта:	31ч.	97ч.	128ч.

Учебнай тематической былаан кылгас ис хобьооно

1 Тема. Билсиьии. Фольклор кружогун улэтин сурун ис хобьоонун кытта билиьиннэрии.

2 Тема. ТБ, ПБ беседа. Баьаартан сэрэхтээх буолууга инструктаж.

3 Тема Саха сизэрин-туомун кытта билсиьии. Эбугэ угэстэрэ. Суолтата. Ыйдарынан ытыллар сизэр-туом. Саха ыьитин арааьа.Туос ыьит тойуга. Дьизэьэ туттуллар ыьиттэр, ыьыах ыьитэ.

5 Тема. Саха аьын арааьа. Эбугэ аьа. Ас суолтата.Доруобай ас. Астыыр ньыма. Сервировка.

4 Тема. Остуол оонньоуулар. Хаамыска. Хабылык. Сахалар эйу сайыннарар оонньоуулар. Таайбарацнар.Хамсаныылаах оонньоуулар –эти-сиини эрчийиигэ суолталара.

6 Тема. Тыныныга дьарыктар. Эрэьэнэн тыныны. Туэьунэн тыныны. Стрельникова методиката. А.Федоров методиката.

7 Тема Саха оьуора-мандара. Оьуор арааьа. Суолтата. Тацаска, маска, ыьиккэ-хомуоска, дьизэ малыгар туттуллар оьуордар араастара.

8 Тема. Хомуу тарды уустук ньымаларыгар уэрэтии. Охсуу араас ньымалара. Дорбоону уларыты. Сатаан истэ уэрэнии. Музыкальной инструменнары кытта добууооллаабын. Импровизация.

9 Тема. Индивидуальной дьарыктар..

10 Тема. Этнопедагогика угэстэрэ. Норуот педагогикатын уратылар.Бал олох тэрдэ. Бэйэни бэйэ иитгиниитэ

11 Тема. Айар тэрээиннэргэ кытты. Кылаас, оскуола, нэилиэк, улуус, республика ибинэн ытыллар айар тэрээиннэргэ кытты.

12 Тема. Научнай улэбэ уьуйуу. Научнай улэ кэрүцнэрэ. Научнай аабыларга кытты.

13 Тема. Сахалы ырыа-тойук. Сахалы ырыалары уэрэтии. Ырыаны тематынан наардаабын: 1) айылбаны, тэрээбут дойдуну хобуйар ырыалар.2) таптал, дьибэ кэргэн олобо,3) улэ-хамнас, олох-дьабах ырыалара.

Ырыа толоруллуутун арааа: дьибэрэтии, дэгэрэц, хабарба, тацалай.

14 Тема. Практической дьарыктар, репетициялар.

Уэрэтии ньымалара:

Практической дьарыктар: биирдиилээн, бэлэбунэн (очно, дистанционно) улэ. Интернет ЗУМ порталы туьаны.

Методикалар: А.Стрельникова тыныныга методикатын, А. С.Федоров, Г.Г.Федорова тойугу уэрэтииэ методикаларын, С.С.Шишигин хомуска уэрэтии методикаларын туьаны.

Улэ тумугэ:

- Кэрэбэ уьуйуу: куруьуокка дьарыктанан хомуу тардарга, сахалы ыллыыр-туойар ньымаларга уэрэнэллэр.
- Фольклорнай бэлэбу тэрийии.
- Айар тэрээиннэргэ кытты. Сыл устата кылааска, оскуолаба, улууска,
- республикаба ытыллар айар тэрээиннэргэ кытталлар.

Тэрэптуу кытта улэ:

- Кружок иитиллэччилэрин социальной паспордарын оцоруу.
- Айар тэрээиннэргэ, семинардарга тэрэптуу кыттыта.
- Кэстуум тигиитигэр, хомус атыылаабытыгар тэрэптуу кытта бииргэ улэлэьии.

МЕТОДИЧЕСКАЙ ХААЧЧЫЛЛЫ

- Хомуска обону уэрэтииэ авторскай пособие «Хомус эйгэтэ»

- Олоцхону билиБиннэриигэ авторскай пособиэ «С.Г.Алексеев-Уустарабыс айар аартыга» 2012с.
- «ОлоцхоБут Николай Михайлович Тарасов «ДуулаБа Баатыр» олоцхотун оонньуу ньыматынан тириэрдии» электроннай пособиэ.2012с.
- Саха суруйааччылар, поэттара.2016с. интеллектуальной оонньуу, авторскай пособиэ
- «Обучение правильному дыханию в фольклорном кружке» авторское электронное пособиэ 2011с.
- «С.А.Зверев-Кыыл Уола» пособиэ
- «Сиэр-туом темаларыгар дьарык чаастара», игры, викторины
- Семен, Софрон Петрович Даниловтар олохторун, айар улэлэрин билиигэ интеллектуальной оонньуу.
- Обуокайы уэрэтиигэ дидактической материал.
- Л.И.Татарина Фольклор эйгэтигэр оБону уьуйуу 2020с.
- Интернет ресурстар.

ТЕХНИЧЕСКАЙ ХААЧЧЫЛЛЫ

№	Наименование	Цена	сумма
1.	Компьютер Lenovo 1шт.	18000рб	18000рб
2.	Системный блок 1шт.	34.713рб	34.713рб
3.	Хомустар (варганы) 8 шт.	3500рб	28000рб
4.	Электроннай пособиелар 18 шт	300рб	5400рб
5.	Барабан 2 шт.	7000рб	14000рб
6.	ДьаБа 2 шт.	6000рб	12000рб
7.	Бумага А 4 2шт.	300рб	600рб
8.	Принтер	4200рб	4200рб
9	Монитор	6120рб	6120рб
	Итого сумма		123.033рб

САЛАЙААЧЧЫ ТУТТАР ЛИТЕРАТУРАТА:

1. Кэмчс дьуруьун Н.И.Сафонов - Дьырылы, Бичик Дьокуускай 2001с.
2. Дьурулас дьобус хомуьум. Дьчрчскээнэ Таатта 1999с.

3. Кылыбах чэскээбинэ А.С.Федоров Дьокуускай 1991с.
4. Федорова Г.Г. Тойукка оҕону уэрэтии методиката Дьокуускай
5. Оҕону тэрчт культураны тилиннэриинэн уонна салгыы сайыннарыынан ууһуан иитии-сайыннарыы Эркээйитэ. Дьокуускай 1994с.
6. Хомууунум хомулуннаһына, кэлээним кэллэһинэ..Н.К.Шамаев-Чопчухаан 1994с.
7. Г.С.Угаров Саха саца сыла Бичик Дьокуускай 2005с.
8. Е.П.Попова Сахалыы ребустар Бичик Дьокуускай 2004с.
9. М.Е.Степанова Абылацнаах таайбарацнар Бичик Дьокуускай 2006с.
10. Л.И.Федорова Этнопедагогические традиции нравственного воспитания.ИПКРО Якутск 1997г.
11. К.Д.Уткин Голосом живой природы Якутск 1993г.
12. А.С.Федоров Салама ыйааһына Бичик Дьокуускай 2005с.
13. А.С.Федоров Сайылыкка кэьчч Бичик Дьокуускай 2005с.
14. А.П.Оконешникова Норуот уйулбата-иитэр улэ тирэһэ Дьокуускай 1996с.
15. Дьизэ кэргэццэ оҕону иитии Дьокуускай 2000с.
16. К.С.Чиряев Олох педагогиката Дьокуускай 1993с.
17. Г.Г.Федорова Оҕону туойарга уэрэтии Дьокуускай 1993с.
18. Олоцхо тыла-эһэ Бичик Дьокуускай 1999с.
19. Сахалар быллыргы тыллара, тылдыт Бэрдьигэстээх 2005с.
20. К.Д.Уткин Туулулгэ алгыстара Дьокуускай 1990с.
21. А.И.Донской,Д.В.Сыромятников ХабылыкХаамыска Дьокуускай 2005с.
22. И.Н.Левин Кылыы Боотур Бичик Дьокуускай 2002с.
23. В.Е.Васильев Саха тэрчт итэһэлэ быллыргы сэһэннэргэ Бичик Дьокуускай 2006с.
24. М.А.Попова Саха тэрут культурата Дьокуускай 1994с.
25. М.З.Сивцева Оуокай – саха уцкуутэ Дьокуускай 1993с.
26. К.С.Чиряев Ф.А.Васильев Норуот педагогикатынан дьарыктанар хайысхалар Ороһу1997с.
27. Саха эһун хобоонноро Бичик Дьокуускай 2005с.
28. Саха таабырыннара Бичик Дьокуускай 2002с.
29. Психологические методы диагностики свойств индивидуальности ИПКРО Якутск 2005г.
30. Г.А.Кирова Алыптаах аргыһым Бичик Дьокуускай 2000с.
31. Утуэ аргыс Бичик Дьокуускай 2003с.
32. Багдарыын Сулбэ Ыал ийэтинэн Бичик Дьокуускай 1994с.
33. Саха таабырыннара,эс хобоонноро,чабырһахтара Бичик Дьокуускай2006с.

34. Е.П.Гуляева Саха туоьун тойуга Сайдам Дьокуускай 2007с.
35. С.С.Шишигин Хомус тардыыта Покровскай 1994с.
36. Аламай куццэ айхал. Алгыстар Бичик 2008с.

О5о туттар литературата:

1. Н.И.Сафонов-Дьырылы Кэмчс дьуруьун Бичик Дьокуускай 2001с.
2. А.С.Федоров Кылыбах уэскээбинэ Дьокуускай 1991с.
3. Г.Г.Федорова О5ону туойарга уэрэтии Дьокуускай 1993с.
4. К.Д.Уткин Голосом живой природы Якутск 1993г.
5. Саха таабырыннара,эс хобьоннноро, чабыр5ахтара Бичик Дьокуускай 2006с.
6. Г.А.Кирова Алыптаах Аргыьым Бичик Дьокуускай 2000с.
7. Олоцхо тыла-эьэ Бичик Дьокуускай 1999с.
8. С.С.Шишигин Хомус тардыыта Покровскай 1994с.
9. М.З. Сивцева Оьуокай –саха уцкуутэ Дьокуускай 1993с.